

SOSYOKÜLTÜREL HAYATTA FERDİ TAYFUR VE ÇEŞME ŞARKISI

Dr. Öğr. Üye. İsmail ABALI*

ÖZ

Folklorik ve sosyokültürel yaşam unsurları, popüler kültürü ve yaratılma sürecini derinden etkilemiştir. Yazılan kurgusal metinler, çekilen sinema filmleri ya da bestelenen şarkıların yaratılmasında halk kültürünün, sosyokültürel ve günlük yaşamın etkisi malumdur ve bu konuda pek çok araştırma yapılmıştır. Peki, bunun tersi bir durum söz konusu mudur? Yani popüler kültür unsurlarının insanlar arasındaki sosyal ve kültürel ilişkileri etkilemesi veya folklorik ürünlere sirayet etmesi mümkün olmuş mudur? Güfte analizi ve sanal ortam derlemesi yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada, Türkiye’de geniş bir kitleye hitap etmiş olan Ferdi Tayfur’un sanatçı kimliği ve onun *Çeşme* isimli şarkısı bu bakış açısıyla ele alınmış; müzik piyasasında uzun yıllar boyunca tutunabilmesinin sosyokültürel nedenleri irdelenmiştir. Halkın kültürel kabul kodları çerçevesinde bestelenmiş olduğu ve bu sayede sosyokültürel hayatta birtakım işlevler üstlendiği tespit edilen *Çeşme* şarkısının aynı zamanda hem bestecisi hem de icracısı olan Ferdi Tayfur’a da yine aynı sosyal ve kültürel ilişkiler dâhilinde çeşitli fonksiyonlar yüklediği saptanmıştır. Netice itibarıyla Türk toplumu, *Çeşme* şarkısını aşkın, kederli ruh halinin ve geçeköndü yaşam tarzındaki pişmanlığın bir sembolü yahut sloganı olarak yorumlamış ve hatta sözlü kültür ürünlerine dahi aksettirmiştir. Ferdi Tayfur ise bir dönemin gençleri tarafından idol olarak kabul edilmesinin neticesinde, sonraki kuşağın “öz babası” şeklinde algılanmıştır. Böylelikle çalışmada, Türk toplumunun niçin Ferdi Tayfur şarkıları dinlediği sorusuna da halk bilimsel birtakım cevaplar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk hayatı, Popüler kültür, Folklor/esk, Arabesk müzik, Ferdi Tayfur, *Çeşme*

FERDİ TAYFUR AND THE SONG OF ÇEŞME IN SOCIO-CULTURAL LIFE

ABSTRACT

Folkloric and sociocultural life elements have deeply affected popular culture and its creation process. The influence of folk culture, socio-cultural and daily life on the creation of fictional texts written, movies made or songs composed is known and many researches have been done on this subject. So, is it the other way around? In other words, is it possible for the elements of popular culture to affect the social and cultural relations between people or to spread to folkloric products? In this study, in which the methods of phrasing analysis and virtual environment compilation are used, the artist identity of Ferdi Tayfur, who has appealed to a wide audience in Turkey, and his song called *Çeşme* are discussed from this point of view; the socio-cultural reasons for its longevity in the music market have been examined. It has been determined that the *Çeşme* song, which has been determined to be composed within the framework of the cultural acceptance codes of the people and thus undertakes some functions in socio-cultural life, has also assigned various functions to Ferdi Tayfur, who is both the composer and the performer, within the same social and cultural relations. Finally, Turkish society interpreted the *Çeşme* song as a symbol or slogan of love, sad mood and regret in the slum lifestyle, and even reflected it in oral cultural products. As a result of being accepted as an idol by the youth of a period, Ferdi Tayfur was perceived as the "natural father" of the next generation. Thus, in the study, some folkloric answers were given to the question of why Turkish society listens to Ferdi Tayfur songs.

* Iğdır Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, ismail.abali@igdir.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-2361-039X

Keywords: Folk life, Popular culture, Folklore/sque, Arabesque music, Ferdi Tayfur, Çeşme

Giriş

İnceleme alanı itibariyle önceleri antropoloji dâhilinde değerlendirilen, fakat 19. yy'da bağımsız bir bilim dalı olduğu anlaşılan folklor (halk bilimi), üzerinde yeni düşüncelerin ve bakış açılarının üretildiği zaman dilimlerinde farklı bağlamlar çerçevesinde yorumlanmıştır. Genç bir bilim dalı olmasına rağmen teorik kapsamı ve sınırları sürekli genişletilen folklor, hakkında yürütülen fikirler ve getirilen yeni tanımlama denemeleriyle ortaya çıktığı ilk dönemlerine göre büyük bir değişime uğramıştır. Bu durum, folklorun beşerî ve sosyokültürel boyutuyla yakından ilgilidir. Tamamen insan odaklı olan folklor, insanın değişime meyilli ruhsal/zihinsel özelliği itibariyle evreni halk bilgisine dönüştürmesi ya da bireyler ve toplumlar arasında sürekli çeşitlenmekte olan sosyal ilişkilerin kültürel bir görünüme kavuşmasıyla kendine özgü kimliğini kazanmış; hatta edindiği yenilikler çerçevesinde oluşumunu tamamlamış olur. Dolayısıyla Karataş'ın da aktarmış olduğu gibi folklorun, eski çağlardan beri insanın ihtiyaçlarını gideren kültür olgusunun bir tezahürü olduğu düşünülürse bu gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerçekleştirilen tüm etkinliklerin de bu bilim dalının inceleme alanına dâhil edilebileceğini söylemek mümkündür. Nitekim arkaik pratiklerin hem güncellenmiş hem de oluşmuş popüler formlarına karşılık gelen folklor, “medeniyeti temsil eden tüm kurumları çevreleyen dünya görüşü, fikirler, inançlar ve davranışlar bütünüdür” (2021: 61, 63).

Folklorun özündeki yenilenebilme ve değişkenlik gösterebilme temeline dayanan söz konusu dinamizmin keşfedilmesi, halk bilimcilerin geleneksel bilginin arka planını oluşturan unsurların ve fikirlerin, yani benzeşim temelli ilişki mantığının peşine düşmesine yol açmıştır. Çünkü geleneksel bilgi, yalnızca kültürel öğeleri düzenlemekle kalmaz; aynı zamanda benzer dinamik nitelikleri taşıyan güncel unsurlar nazarında da söz konusu olur. Dolayısıyla halk bilimcilerin sadece değişmez söylemleri/davranışları değil geleneksel kültürü yaratmış olan motivasyonla oluşturulmuş mesajları da incelemek durumunda olduğu sonucuna varmak mümkündür. Nitekim “halk pratiğinin bireysel ve sosyal bakımdan tezahürü, insanların geleneğe yönelik psikolojik bir ihtiyaç duyduklarını ve sürekli olarak çeşitli kültürel güçlerle müzakere hâlinde gelenekleri yeniden şekillendirdiklerini göstermektedir” (Bronner 2017: 108-113). Geleneksel unsurların yeniden biçimlendirilmesi ya da anlamlandırılması da folklorun diğer sosyal bilimlerin bir kesişme noktası olduğu keşfini ortaya çıkarmış olmakla birlikte bu durum, halk biliminin inceleme alanının genişlemesine yol açmıştır. Bu bağlamda halk bilimi bünyesinde yeni bir atmosfer yaratılmış ve bu atmosfer dâhilinde halk bilgisi ürünlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi zorunluluğu meydana gelmiştir (Ersoy 2012: 11-12).

Sosyal yapının ve kültürel faaliyetlerin birbiriyle etkileşim içerisinde olduğu sosyokültürel hayat, folklorun disiplinler arasında bir kavşak ve yeni bir inceleme atmosferi dâhilinde olduğunun kabulü doğrultusunda halk bilimciler tarafından ele alınması zaruri bir alandır. Yalnızca geleneksel davranış, bilgi ve tutumlar dâhilinde değerlendirilmemesi gereken sosyokültürel hayat bünyesindeki alışkanlıklar, aynı zamanda gelenekseli oluşturan kolektif içgüdüünün ve motivasyonun yeni formları olarak düşünülmeli ve bu bakış açısı temelinde ele alınmalıdır. Bir başka deyişle gelenekseli

meydana getiren ortak fikir ve eğilimlerin, güncel ve pratik hayatta da etkin olduğu ve gelenekselleşmiş birtakım yeni hususların doğmasına zemin hazırladığı göz önünde tutulmalıdır. Çünkü Bartis'in de ifade ettiği gibi geleneksel unsurlar, olaylar, nesnelere ya da ifade biçimleri değişebilir; fakat gelenekseli yaratan süreç yaşamaya devam eder (2002: 1). Sonuç itibarıyla bu çerçevede yapılacak çalışmalar, gelenekselin güncelliği konusundaki yorumlamaların daha anlaşılabilir olmasını sağlayacak ve halk biliminin araştırma kapsam ve çeşitliliğini daha da genişletecektir.

Sosyokültürel yaşamda, folkloru ve gelenekseli oluşturan hususların etkili bir şekilde geçerliliğini sürdürdüğü etmenlerin başında popüler kültür gelmektedir. Gerek teknolojik gelişmelerle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gerek de toplumun değişen ihtiyaçları bağlamında popüler kültür, sosyal ve kültürel bir yapı niteliği taşıyan halk hayatında, yeni gelenek formlarının yaratılması noktasında etkin bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle folklorun, popüler yaratmaların temelini teşkil ettiği gerçeği kadar günümüzde bunun tersi bir durum da söz konusudur. Foster'ın "folkloresque" kavramıyla tanımladığı bu durum, folklorun yaratım ve aktarım süreçlerine benzer bir şekilde meydana gelen ve uygulama anlamında bazı folklorik işlevleri yerine getiren üretim kültürünü ifade etmektedir. Fonksiyon, anlam ve değer çerçevesinde folklorik ürünlerle benzer nitelikli ticari-popüler yaratmalar için kullanılan bu terim, halk bilimi ile popüler kültürün etkileşimine de açıklık getirmektedir (Gülüm 2020: 75). Bu bağlamda Türk sosyokültürel yaşamında, popüler kültür dâhilindeki birtakım unsurların, özellikle de toplumca kabul edilmiş bazı şarkıların ve şarkıcıların, halk bilgisi ürünlerini meydana getiren folklorik içgüdülerin etkisi alanına girdiği ve halkın kültür yaratma motivasyonu çerçevesinde değerlendirilmesi gerekliliği göze çarpmaktadır. Zira Bird'ün de ifade ettiği üzere "Bazı popüler kültür biçimleri, folklor gibi davrandıkları için başarılı olmuştur" (1996: 346). Bu da söz konusu popüler kültür unsurlarının sosyokültürel hayattaki gelenekselleşmesi sürecini, atmosferi güncellenmiş olan halk biliminin inceleme alanına dâhil etmektedir. Nitekim Yoder'in de belirtmiş olduğu gibi halk kültürünün son yüzyıldaki bütün değerleriyle birlikte en büyük keşfi sayılması gereken halk yaşamı; kültürel dünyadaki sözlü, ruhsal ve maddesel tüm bakış açılarını içermektedir (2010: 26).

Kanaatimizce Ferdi Tayfur¹ ve *Çeşme* şarkısı, Türk halkının sosyokültürel yaşamında kendine özgü bir kimlik edinmiştir. Bireyler arasındaki sosyal ilişkilerde kültürel ve geleneksel bir niteliğe bürünme temayülü gösteren söz konusu şarkı ve şarkıcının yarattığı sosyokültürel atmosfer, folklorik içgüdülerce beslenmekte ve bu özelliğiyle halk biliminin güncellenmiş araştırma sahasına dâhil olmaktadır. Nitekim bestelerini halkın geleneksel çalgısı bağlama ile yapan (Dönmez ve İmik 2020: 140) ve böylece arabeski halk müziğine yaklaştırma amacı güden (Güngör 1993: 174) Ferdi Tayfur; yapmış olduğu şarkıların birer türkü olduğunu ve kendisinin de Karacaoğlan'ı temsil ettiğini savunmaktadır (Meydan 2018: 83). Birçok şarkısını türkü formatında besteleyip seslendiren, böylece halkın geleneksel beğenilerine hitap ederek toplumca kabul edilen ve sosyokültürel yaşamda birtakım fonksiyonlar edinen Ferdi Tayfur, aynı zamanda bazı araştırmacılara göre Türk toplumunun geçirmiş olduğu devrimsel ve kitlesel dönüşümün bir sembolü mahiyetinde olup şarkılarıyla Türkiye'nin sosyolojik

¹ Hayatı ve sanatçı kimliği için bkz. URL-1.

yapısını yansıtmaktadır (Livaneli 1980: 10; Tekelioğlu 2006: 184). Kısacası söz konusu sanatçı ve şarkıları üzerinde yapılacak sosyokültürel bir inceleme hem folklorun ilgi alanına girmekte hem de Türk insanının neden arabesk ve Ferdi Tayfur şarkıları dinlediği sorusuna ilişkin de halk bilimsel açıdan yanıtlanabilecek birtakım cevaplar ihtiva etmektedir.

Yöntem

Ferdi Tayfur'un sanatçı kişiliği ile *Çeşme* adlı şarkısının halk yaşamında üstlendiği çeşitli işlevlerin ve edindiği konumun araştırıldığı, aynı zamanda bu durumun nedenlerinin irdelendiği çalışmada iki farklı yöntem kullanılmıştır. Halk kültürü ve sosyokültürel hayata dair ihtiva ettiği sembollerin ve kodların tespiti için adı geçen şarkının sözleri güfte analizi yöntemiyle tahlil edilmiş; Ferdi Tayfur'un besteleyip seslendirmiş olduğu şarkı, geleneksel sözlü kültür unsurlarıyla mukayeseye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda şarkı sözlerinde tespit edilen sosyokültürel ve folklorik öğeler, ilgili literatürdeki yazınsal bilgilerle desteklenmiş ve örneklendirilmiştir. Bunun yanında, Ferdi Tayfur'un da halkın sözlü yaratmalarında ve sosyokültürel yaşantısında edinmiş olduğu yeri gösteren unsurlar ile sosyal ilişkilerdeki anlamlandırılması hususu da ilgili kısımlarda kanıtlarla değerlendirilmiştir.

Çalışmada, Ferdi Tayfur'un ve *Çeşme* şarkısının halk hayatında bıraktığı izlerin, bulunduğu etkilerin ve geleneksel bir aktarıma dâhil olarak oluşturduğu alışkanlıklar bütünüünün tespiti için kullanılan yöntem ise sanal ortam derlemesidir². Bu yöntem, son dönemlerde araştırmacıların rağbet ettiği yöntemlerden olup bazı nitelikleriyle en az yüz yüze derlemeler kadar verim elde edilebilen bir tekniktir. Nitekim gerçek dünyaya ait kültürel değerlerin bir aynası konumunda olan internet; birtakım özel ve sanal çevreler ortaya çıkarmakta, sosyal etkileşimin sağladığı ölçüde insanların birliktelik kurmasına zemin hazırlamakta ve değişken insan faaliyetlerinin geniş bir arşivini sunmaktadır (Maria vd. 2018: 16-17). Özellikle elektronik kültür ortamındaki paylaşımlar, videolar, video altı yorumlar, sözlükler ve bloglar; bilimsel araştırmalara kaynaklık edebilecek folklorik öğeleri muhafaza etmektedir (Sevindik ve Yaman 2019: 1043).

Çalışma bünyesinde sanal ortam derlemesi, Türk toplumu tarafından rağbet gösterilen Youtube, Ekşisözlük ve Facebook dijital platformları kapsamında gerçekleştirilmiştir. Ekşisözlük ile Facebook'ta, kullanıcıların "Ferdi Tayfur" etiketi için yazmış olduğu yorumlar incelenmiş ve çalışmanın konusu doğrultusunda veriler sunan yorumlar değerlendirmeye alınmıştır. Aynı yöntem Youtube platformu kapsamında da uygulanmıştır. Ferdi Tayfur şarkılarının icra edildiği Youtube adlı sitede, video altı yorumlar tek tek okunmuş³ ve konuyla ilgili olanların ekran görüntüleri alınarak yorum sahibinin açık bilgileri sansürlenmek suretiyle çalışmanın ilgili kısmına örnek olarak yerleştirilmiştir. Çalışmanın konusu ve niteliği açısından bilinçli bir şekilde tercih edilen bu yöntemin, yüz yüze derleme tekniğine göre avantaj sağlayacağına ve daha verimli olacağına kanaat getirilmiştir. Böylece arabesk müzik ve Ferdi Tayfur şarkıları dinlemenin geri kalmışlık ve kültürsüzlük gibi niteliklerle bağdaştırıldığı gerçeği (Bkz.

² Teorik çerçeve ve daha geniş bilgi için Bkz. Durmaz 2021, 409-442.

³ Youtube platformu kapsamındaki video altı yorumların halk bilimi açısından önemi ve bir çalışma örneği için Bkz. Aça 2019: 325-332.

Işık ve Erol Işık 2013: 31-37) çerçevesinde, yüz yüze derlemeler esnasında kaynak kişilerin çekincelerine yönelik sorunlardan kaynaklanabilecek ve bilgiye erişmeyi engelleyecek olası kısıtlılıklar bertaraf edilmiştir.

Youtube video paylaşım sitesinin, kullanıcıların şarkı dinlerken senkronize bir şekilde yorum eklemesine izin verme özelliği, çalışma kapsamında sanal ortam derlemesinin tercih edilmesindeki etkenlerden biri olmuştur. Kullanıcıların Ferdi Tayfur şarkısını dinlediği veya video klibini izlediği esnada hissettiği duygularını, hatırladığı anılarını ya da şarkının ve şarkıcının çağrıştırdıklarını yorum olarak ekleyebilmeleri, yüz yüze derleme yöntemiyle elde edilemeyecek veriler sunmaktadır. Çünkü birey, şarkıyı tamamen doğal ortamındayken dinlemekte ve kimliğini ifşa etmeden, verdiği bilgilerin herhangi bir değerlendirmeye tutulacağını bilmeden ve başkalarının/derlemecinin muhtemel psikolojik baskılarına maruz kalmadan düşüncelerini, duygularını açıkça ve samimi bir şekilde yorumlarına yansıtmaktadır. Bu da çalışmamız kapsamında farklı statü, mekân ve kültürel çevre dâhilindeki sanal kaynak kişilerin ortak ya da benzer görüşlerinin saptanmasına ve değerlendirilmesine olanak tanımıştır.

Bulgular ve Tartışma

1. Sosyokültürel Hayatta Çeşme Şarkısı

Kültürün en önemli özelliği, ait olduğu toplumun değişimlerine ayak uydurabilmesi ve güncel gereksinimleri doğrultusunda gelişim gösterebilmesidir. Bir topluluğun dinî, iktisadi, siyasi, toplumsal ya da sosyokültürel anlamda edinmiş olduğu yeni deneyimler ile bu deneyimlerin yaşam şeklinde süreklilik kazanması, mevcut ihtiyaçlarının değişmesine yol açmaktadır. Önceki tecrübeler, bu gereksinimleri giderme noktasında işlevsel açıdan yetersiz kalacağından toplumun, kültürel unsurları çerçevesinde bazı yeniliklere ihtiyaç duyması kaçınılmaz bir hal alacaktır. Çünkü kültür, toplumsal gereksinimlerin karşılanıp karşılanmaması arasındaki ilişkinin en somut tezahürü konumundadır.

1950'li yıllardan sonra sanayileşme başta olmak üzere birçok sebepten dolayı köyden kente başlayan iç göçler, Türk toplum yapısının çehresini bir anda değiştirmiş ve büyük şehirlerin kenar bölgeleri, gecekondu olarak bilinen varoş mahallelerle çevrilmeye başlamıştır. Kentte iş bulabilmek maksadıyla kırsal yaşamını tamamen geride bırakan bireylerin oluşturduğu bu göçler neticesinde, köy nüfusu giderek azalmış; şehirler ise kalabalıklaşmaya başlamıştır. Fakat büyük umutlarla yeni bir hayat kurma hayali taşıyan köylülerin kent yaşamına uyum sağlaması pek mümkün olmamıştır. Bu sebeple söz konusu bireyler, büyük şehirlerin kenar mahallelerinde eski köy hayatını devam ettirmişlerdir. Ne köylü kalabilen ne de şehirli olabilen bu topluluğun –pek tabii ki- kültürel ihtiyaçları da değişmeye yüz tutmuş; şehirlinin zevk anlayışına alışamayan gecekondulular için eski folklorik ürünleri de yeni sosyokültürel beğenilerine hitap etmemeye başlamıştır. Netice itibarıyla varoş toplumunun ihtiyaçlarına cevap verecek kültürel bir devrimin gerçekleşmesi kaçınılmaz bir hal almıştır (Bkz. Güngör 1993: 90-93). Yaşayış şeklindeki değişikliğin yarattığı dünyayı algılama biçimi, ikamet edilen mekân ile farklılaşan beğeni ve ilgi alanları neticesinde meydana gelen bu kültürel devrim, genel itibarıyla halkın kültür dünyasında mevcut olan bazı sözlü ürünler kapsamında tezahür etmiştir.

Türkü; kendine has bir ezgiyle söylenen, halkın kolektif duygu ve düşüncelerini yansıtarak ortak coşku ve heyecanlarını dile getiren ve hemen her ortamda icra edilebilen manzum, anonim ürünlerdir (Yakıcı 2013: 58). Coşkulu bir üsluba sahip olan ve muhtevasında kır yaşamının özelliklerini barındıran türküler canlı bir anlatımla ifade edilir. “Köy türküsü” olarak da anılan halk türküleri, tabiat tasvirleriyle kurulmuş ve gerek sözleri gerek de ezgisiyle köy havası taşıyan folklorik yaratımlardır. Dolayısıyla türkünün, kırsal yaşam dâhilinde hayatını idame ettiren ve tabiatla iç içe yaşayan köylünün edebî-müzikal gereksinimlerini gideren yegâne tür olduğunu söylemek mümkündür. Fakat köyden kente yapılan göçler neticesinde oluşturulan yeni toplumsal yapı için durum aynı değildir. Bir başka deyişle köyden uzaklaşan, lakin kentlilerin de arasına giremeyen gecekondu toplumu için türküler, güncel dertlerini ve sıkıntılarını ifade edemez hale gelmiş; sahip olduğu yeni sosyal yaşantısına ayak uyduramamıştır. İşte bu noktada arabesk müzik ortaya çıkmış ve bu yeni müzik, eski köylülerin yeni türküsü şeklinde algılanmıştır (Bkz. Sıksık 1983: 22). Her ne kadar Arapça şarkıların üzerine Türkçe sözler yazılarak doğmuş olsa da arabesk (Stokes 2020: 137-141; Tekelioğlu 2006: 111-112), zamanla diğer müzik türlerinden, özellikle de halk müziğinden pek çok unsuru bünyesine katarak zenginleşmiş ve kendine özgü bir kimlik kazanmıştır. Bir başka ifadeyle halk müziğine hem benzeyen hem de benzemeyen arabesk, bu niteliğiyle köy ile kent arasında sıkışmış olan gecekondulunun derdini anlatabilen ve yaşamını işleyen yegâne müzik haline gelmiştir (Güngör 1993: 107-108). Özellikle Ferdi Tayfur, 70’li ve 80’li dönemlerde, varoş bölgelerde yaşayanlara hitap eden ve onların sıkıntılarını şarkılarında dile getiren sanatçıların başında gelmiştir:

“79’lar Türkiye’sinden yaşadığımız dehşetengiz enflasyon hızı, ekonomik açmazların, bunalımların katlanılmaz acıları ve umutsuzluğu Ferdi Tayfur’un sesiyle acılar çeken bir toplumun tek bir ağızdan söylenmiş çığlığına dönüşüyor” (Ergönültaş 1979: 6).

İlk şarkısını ve plağını 1967 yılında çıkarmış olmasına karşın Ferdi Tayfur’un ülke çapında tanınması 1975’te seslendirmiş olduğu *Çeşme* şarkısı ile mümkün olmuştur. Hemen öncesinde *Kır Çiçekleri* ve *Bana Gerçekleri Söyle* şarkılarıyla adını kısmen duyurabilmiş olan sanatçı, bu eserinin ortaya çıkmasıyla toplumun her kesimince tanınmıştır. Şarkı, Türk halkı tarafından öyle beğenilmiştir ki -eserin çıktığı plak şirketinin yöneticisi Muhteşem Candan’ın tabiriyle- *Türkiye’de yer yerinden oynamıştır* (URL-2).

Şarkının toplumca kabul edilmesinin ve beğenilerek dinlenmesinin altında yatan nedenlerin başında, halkın kültürel dünyasındaki estetik anlayışına uygunluk arz etmesi gelmektedir. Gönülünde cereyan eden duyguları sözlere döken ve bu sözleri kolektif ezgileriyle birleştirmek suretiyle türkülerini yaratan halk, Ferdi Tayfur’un *Çeşme* şarkısını da kendi müziği çerçevesinde değerlendirmiştir. Nitekim Dönmez ve İmik’in aktardığına göre şarkı bir türkü formatındadır (2020: 137). Ayrıca orkestrasyonu esnasında müzik yönetmenliğini Türk halk müziğinin tanınmış sanatçısı Arif Sağ’ın yapmış olduğu ve böylece arabesk bir nitelik arz etse de halk ezgi ve çalgılarıyla toplumun geleneksel müzik estetiğine uyum sağlamış olan *Çeşme* şarkısı, kimi kaynaklarda diğer türküler gibi bir halk türküsü olarak değerlendirilmiş ve bu başlık altında tasnif edilmiştir (Bkz. Turhan 2003: 370; Turhan ve Akbıyık 2011: 274). Zaten türkülerin yaygın biçimlerinden biri de –bahsedilen şarkı nazarında da söz konusu olduğu üzere- bentlerinin ve bağlantılarının üçer dizeden oluşan türleridir (Kaya 1999:

156-157). Dolayısıyla Çeşme'nin şekil olarak türkü türüyle benzerlik arz ettiği söylenebilir. Ayrıca güfte-melodi ilişkisi ve ezgi ritmi ile metin ritmi arasındaki uyumun (Bkz. Mirzaoğlu 2019: 217-219) da bentler ve bağlantı dizeleri çerçevesinde kendine özgü bir biçimde tezahür etmesi, şarkının halk türküsüyle müzikolojik anlamda da bir benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Fakat şarkının toplumca kabul görmesindeki asıl etken, sözlerinin dinleyicilerin sosyal yaşamındaki birtakım hususları kodlamış ve böylece halkın sosyokültürel hayatındaki bazı aşinalıklara temas etmiş olmasıdır.

Güngör'e göre arabesk müzikte bestenin en önemli ögesi güftedir ve şarkılar sözleri için dinlenmektedir (1993: 165). Bu bağlamda ritmi, ezgisi, seslendirilmesi ve orkestrasyonu gibi müzikolojik özelliklerinin yanında güfte yapısı da Çeşme şarkısının uzun yıllar boyunca müzik piyasasında ve halk yaşamında varlığını sürdürebilmesinde etkili olmuştur. İlk görüşte aşk olgusunu işleyen şarkının sözleri tahlil edildiğinde, toplumun aşına olduğu birtakım kültürel ve folklorik unsurlarla kurulu olduğu, halkın kırsal ve kentsel yaşamından izler taşıdığı ve bu sayede Türk toplumu tarafından benimsenerek sosyokültürel hayatta bazı fonksiyonlar üstlendiği anlaşılmaktadır. Söz ve müziği de Ferdi Tayfur'a ait olan şarkının güftesi şu şekildedir:

Susadım çeşmeye varmaz olaydım

Elinden bir tas su içmez olaydım

Yolum düştü köyünüzden/semtinizden geçmez olaydım

Gelmez olaydım

Güzel yüzüne

Bakmaz olaydım

***

Çeşmenin başına bir güzel inmiş

Eğilmiş zülfünü suya düşürmüş

Mevla'm bu güzeli kime yar etmiş

Gelmez olaydım

Güzel yüzüne

Bakmaz olaydım

***

Gönülden gönüle gözler yol bulur

Âşıkların yüreğinde ateş kor olur

Bir garibim bu yerlerde vuran çoğ'olur/halim nic'olur

Gelmez olaydım

Güzel yüzüne

Bakmaz olaydım

Şarkı, sözleri itibarıyla gecekondulunun eski ile yeni yaşamı arasındaki sosyal konumunu tahkiye etmektedir. Köyden kente göç edip yeni bir toplumsal alana dâhil olan köylüler, her ne kadar şehir yaşamına alışmaya çalışsa da eski kır hayatını henüz zihninden çıkaramamıştır. Dolayısıyla gecekondulunun bir yandan köy hasreti çektiği, diğer yandan da kentli olamamanın verdiği pişmanlık ve çaresizlikle karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda ihtiva ettiği kodların ve sembollerin anlamlandırılmasıyla söz konusu şarkının, gecekondulunun bu psikososyal durumunu tasvir ettiği rahatlıkla görülmektedir. Şarkının ilk iki bendi, köy türkülerinde de karşımıza çıkan canlı ve coşkulu bir anlatıma sahiptir. Nitekim “çeşmeden su doldurmak”, “tastan su içmek” ve “zülfünü suya düşüren güzel” gibi somut ve kır yaşamına özgü tasvirlerin bulunduğu bu dizeler, dinleyenlere geçmişte kalan köy hayatını anımsatmaktadır. Şarkının son bendi ise gecekondulu tarafından içinde bulunduğu yeni hayat tarzı ve mekânı olan varoş yapısının betimlemesi olarak algılanmıştır. Özellikle “Gelmez olaydım” ve “Bir garibim bu yerlerde vuran çoğ’olur/halim nic’olur” sözleri, kent hayatına uyum sağlayamamış eski köylülerin bir haykırışı şeklinde düşünülmüştür. Her ne kadar şarkıda, aşk acısından duyulan pişmanlık dile getirilse de söz konusu deyiş, gecekondulunun kentsel yapının bir parçası olmaktan duyduğu pişmanlığın ve umutsuzluğun sloganı şeklinde algılanmıştır. Çünkü Tan Akbulut’un da ifade ettiği gibi güftenin ezgiden ön planda tutulduğu arabesk şarkılarda mesaj, slogan haline getirilmiş sözcüklerle kurulmaktadır. İletinin kodlanmasının, tüketici topluluğun sembol repertuarına daha uygun olduğundan bu sözlerde içe dönüklük ve yabancılaşma; bunun yanında, köyden kente göçüp umduğunu bulamayan kitlenin çaresizliği, umutsuzluğu ve pişmanlığı bulunmaktadır (2021: 32). Hatta Stokes’a göre çoğu arabesk şarkı sözü, şehre göç etmenin amansız sonucu olarak algılanan duygusal çöküntüleri tanımlamaktadır (2020: 205). Arabesk şarkılarda anlatımın birinci tekil şahıs ağzından gerçekleştirilmesinin (Güngör 1993: 172) verdiği imkân ile şarkı sözlerini sloganlaştırma eğilimi de dinleyenlerin söz konusu güfteleri, sosyal hayatta hissettiği ezilmişlik/soyutlanmışlık duygularının sembolik bir haykırışı şeklinde kullanabilmesine olanak sağlamıştır. Bu veriler ışığında *Çeşme*, varoş hayatı-arabesk ilişkisi dâhilinde ihtiva ettiği kodlar ve sembolik ifadelerle gecekonduluların geçmişi ile içinde bulunduğu sosyokültürel zaman diliminin bir özeti mahiyetinde olup aynı zamanda, eskiye olan özleminin tezahürü ve yeniye karşı duyduğu pişmanlığın bir sloganıdır.

Şarkıya da ismini verdiği üzere bir mekân olarak çeşme, Türk kültüründe sevdalanmanın gerçekleştiği yerlerden biri olmuştur. Köy, kasaba ve mahalle gibi yerleşim birimlerinde bulunan ve etrafında yaşayan insanların su ihtiyacını karşıladığı çeşme, genç kızlarla delikanlıların bir araya gelebildiği, sevgililerin buluştuğu ve âşıkların görüşebilmesine imkân veren bir mekândır. Bu özelliğiyle aşkın ve kavuşmanın bir sembolü haline gelen çeşme, Türk sosyokültürel hayatında önemli bir yere sahip olmuş ve aşk temasının işlendiği halk hikâyelerinde, âşık olma ve bade içme motifinin tezahür ettiği mekânların başında gelmiştir.

Nitekim ilk görüşte âşık olma ve sevgili ile ilk defa bir su kaynağının başında karşılaşma motifleri birçok halk hikâyesinin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Özellikle pınar ve çeşme gibi yerler sevgiliyle karşılaşma mekânıdır (Ögel 1995: 361). Örneğin Köroğlu, Benli Döne ile bir pınar başında karşılaşmaktayken (Çetin 2020: 212) Âşık Abbas da sevdalandığı kızı ilk defa bir çeşmede görmektedir (Alptekin 2019: 228).

Bununla birlikte *Ercişli Emrah ile Selvihan* (Günay 1999: 105), *Şah İsmail* (Alptekin 2019: 206) ve *Arzu ile Kamber* (Alptekin 2019: 219) hikâyelerinde de âşık olma motifi çeşme başında gerçekleşen olaylar neticesinde tezahür etmektedir. Halk hikâyelerinde, su kaynağının başında âşık olma motifinin bir başka şekli de sevgilinin elinden su içmektir ve bu motifin ihtiva ettiği karşılaşma da çoğunlukla çeşme başında gerçekleşir. Nitekim *Âşık Garip ile Şah Senem* hikâyesinde, rüyasında Şah Senem'in elinden tasla bade içen Maksud, sonrasında kendisine sevdalanmakta; aynı şekilde *Âşık Emsali* de elinden su içtiği güzele âşık olmaktadır (Günay 1999: 103, 122). Kısacası birçok halk hikâyesinde mevcut olan ve çeşme başında, sevgilinin elinden su içmek suretiyle âşık olma durumu, Türk toplumunun aşına olduğu ve kolektif zihninde hâlihazırda var olan kültürel bir olgudur. Ferdi Tayfur'un da özellikle ilk iki bendinde –tıpkı bir halk hikâyesi anlatıyormuş gibi- tahkiye ettiği bu motif, şüphesiz, *Çeşme* şarkısının toplum tarafından büyük bir beğeniyle uzun yıllar boyunca tüketilmesinde önemli bir pay sahibidir. Çünkü şarkıcı, kendi ağzından bir halk hikâyesi kahramanının âşık olma sürecine işaret etmektedir. “Yolum düştü köyünüzden/semtinizden geçmez olaydım” sözleriyle diyar diyar gezen bir aşığı tasvir eden Ferdi Tayfur, “Çeşmenin başına bir güzel inmiş” mısraıyla âşığın bir su kaynağı başında sevgiliyle karşılaşması durumunu hatırlatmakta iken “Elinden bir tas su içmez olaydım” dizesiyle de çeşme başında bade içme ve sevgilinin elinden su içip ona sevdalanma motifine vurgu yapmaktadır. “Gönülden gönüle gözler yol bulur”, “Âşıkların yüreğinde ateş kor olur” ve “Güzel yüzüne bakmaz olaydım” sözleri ise hikâye kahramanının sevgiliye duyduğu aşkı tarif etmektedir. Böylece sanatçı, halk belleğinde önemli bir yer tutan geleneksel âşık olma olgusunu bu şarkısıyla güncel bir şekilde topluma sunmuş ve toplumun halk hikâyelerinden aşına olduğu motiflerden faydalanarak şarkının müzik endüstrisinde tutunabilmesini sağlamıştır.

Çeşme, gerçek yaşamda da sosyokültürel kodlara sahip olan bir unsurdur. Su şebeke sisteminin gelişmediği ve suyun her konuta verilemediği kırsal bölgelerde çeşmeler; su gereksinimini karşılayanın yanında köylünün bir araya gelip sohbet ettiği, haberleştiği ve sosyal ihtiyaçlarını giderdiği önde gelen mekânlardan biridir. Aynı durum, varoş bölgelerde de geçerli olmuştur. Büyük şehirlerin kenar bölgelerine inşa edilen gecekondu mahallelerinde de çeşmeler, köyden kente göç eden insanların, kırsal yaşamdaki sosyalleşebilme yöntemini şehirde de gerçekleştirmesine olanak sağlamış ve böylece gecekondulular, bu yeni sosyal yapı dairesinde köy hayatını idame ettirebilmişlerdir. Bir başka deyişle yaşadığı şehri köylüleştirilmiş olan bu insanlar nazarında da çeşme, mahalleliyi bir arada tutan ve sosyal ilişkilerin doruğa çıktığı bir mekân olarak algılanmıştır. Dolayısıyla çeşme, yeni ve yabancı bir bölgeyi mekân tutmuş gecekondulunun, eski köy hayatını anımsatan ve kırsaldaki anılarını hatırlında canlı bir şekilde tutabilmesini sağlayan en önemli mekânların başında gelmektedir. Tıpkı köy hayatında olduğu gibi varoşlarda da gençlerin birbirini görüp âşık olmaları çeşme başında gerçekleşmiştir (Ölçer Özünel 2020: 49). Halkın günlük hayatında cereyan eden bu olayı dizelerinde tahkiye eden *Çeşme* şarkısı ise söz konusu gençler için sosyal ilişkilerinde anlamlı bir ifade haline gelmiştir. Nitekim çeşmede âşık olma durumu ile Ferdi Tayfur'un *Çeşme* isimli şarkısı arasında yaratılmış olan bağdaştırma, üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen sosyal medya kullanıcıları tarafından hala canlı bir şekilde hatırlanmaktadır:

Melek Y... 1 yıl önce
Esgiden herkez esini cesmede bulurdu cok doruferdi bey gelmez olaydim gormezolaydim agiziniza saglik allah uzun omurled versin

👍 4 🗨️ 📄

URL-13

Ferdi abinin bu şarkı sı ndan esinlenerek. Yıl 80 li yıllardı sevdiğim kız çeşmeye geldi su almaya. Ama aslında beni görmeye. Bende bu şarkı dan cesaret alarak. Çeşmeye ; vardım. Onunla konuşmak için. Tam

URL-13

Zilan... 1 yıl önce
Benim babam ve annem de Çeşme'de tanışmış 😊😊

👍 6 🗨️ 📄 4

URL-13

Emrah... 2 yıl önce
Busarkiyi dinlediyimde 75-76yilari Ni hatirliyorum Tekirdag sarayda bircesmebasinda n vaygidiyillarvay o insana selamolsun

👍 🗨️ 📄 1

URL-14

shdu 7ueue • 3 yıl önce
Rahmetli babam annemi çeşmede görmüş aşık olup evlenmiştir ahirete kadar süren aşkları oldu bu parçayı babam anneme dinlerdi şimdi böyle aşklar nerde para varsa aşka var

👍 1 🗨️ 📄

URL-14

Hülya Halil • 1 yıl önce
Eşimin bana ilk söylediği şarkı dinledikce o günlere gidiyorm çok güzel günlerdi tam 33 sene önce

👍 135 🗨️ 📄 8

URL-13

Avşar Gençliği • 1 yıl önce
Vay be köyün çeşmesine kızla konuşmak için giderdik böyle şarkılar anlatılmaz yaşanır... ❤️❤️

👍 🗨️ 📄

URL-14

Deniz885 Firari • 9 ay önce
ESKİDEN ÇEŞMELER MAHÇUP AŞIKLARIN KARŞILAŞIP BAKIŞTIĞI YERDİ..GÜNÜMÜZDE İSE ÇEŞMELERİ DEMODE BULUP YANINDAN GEÇEN BİLE YOK

👍 1 🗨️ 📄

URL-13

Adnan... yıl önce
Aah o çeşmeler ; çeşme değil sanki bir aşk iksiri :

👍 14 🗨️ YANITLA

▶ Yanıtı gizle

Şaban... 7 ay önce
Ağzına sağlık. Tamda öyle idi. Genç kız lar çeşme den su almaya gelirdi. Genç erkek lerde bir kenara köşeye çekilip herkes sevdiğine bakardı. Ama ne güzel di senin sevdiğin kız geldiği zaman diyer gençler başka yere bakardı. Senin ona onun sana bakması için. Tabi sende öteki arkadaş a aynı şekilde davranırsın. Yani o günler saf tı güzel di yokluk içinde zorluk içinde. Ama çok güzel di kısacası. Allah a emanet tüm Ferdici kardeş lerim.

Daha az göster

👍 🗨️ YANITLA

URL-13

Halk hayatında sosyokültürel bir unsur olarak karşımıza çıkan bu durum, Ferdi Tayfur'un aynı isimli şarkısının da çeşme başındaki karşılaşmalara kasıtlı olarak dâhil edilmesiyle daha farklı bir görünüm arz etmiştir. Duyumsadığı hislerini kendi ağzından açıkça ifade edemeyen erkek bireyler, çeşmede su doldurmakta olan sevgililerine araba teypleri ya da taşınabilir kasetçalarlar⁴ vasıtasıyla *Çeşme* şarkısını icra etmişler ve "Çeşmenin başına bir güzel inmiş", "Gelmez olaydım, güzel yüzüne bakmaz olaydım" gibi sözleri ilan-ı aşk esnasında bir araç olarak kullanmışlardır. Hatta yalnızca çeşme başındaki karşılaşmalarda değil hislerin tezahür ettiği her ortamda bu şarkı, aşk ve özlem duygularının ya da vuslat arzusunun ifadesinde sürekli başvurulmuş kültürel ve geleneksel bir unsur haline gelmiştir:

Mustafa 3 ay önce
 . Aşkın en güzeli tarifi FERDİ TAYFUR şarkılarıdır.
 Hani bir kızı seversinde duygularını mahçubiyet ve utangaçlıktan söyleyemezsin. Pencereden teybin sesini son ses açar, yada araba ile kızın evinin önünden geçip son ses FERDİ TAYFUR dinletirsin...
 FERDİ TAYFUR herkesin hayatında bir yer tutabilmiş, Türk Müziğinin gördüğü görebileceği en büyük sanatçı, o bir efsanedir.
 Şanlıurfa'dan Sevgiler, Saygılar!
 2

URL-14

Hülya yıl önce

Ah ah eski günler eşim ferdi nin parçalarını açar kapımızdan geçerken dinletisi eskiden aşklar anlatmayla bitmez şimdiki gençlik öğrenc

  YANITLA

URL-14

Söz konusu durum, toplumun o anki baskın değer ve tavırları ile dönemin ideolojisini ve popüler kültürünü yansıtan sinema filmlerinde (Uğureli 2021: 93-94) de görülebilmektedir. Sözgelimi Ferdi Tayfur'un ve şarkılarının ülkece tanınmaya başladığı 1978 yılında gösterime giren *Sultan* filminde, Kemal isimli karakter, çeşmede su dolduran Sultan'a olan aşkını minibüsün teybinde *Çeşme* şarkısını çalmak suretiyle ifade etmekte; aynı zamanda, Sultan'ın da aşkına karşılık vermesi talebini "Mevla'm bu güzeli kime yar etmiş" sözleri esnasında teybe bakıp iç geçirerek dile getirmektedir:

⁴ Hatta bir dönem, söz konusu sanatçıdan etkilenen gençlerin, ellerinde teyplerle Ferdi Tayfur şarkıları çalarak köy gezmesi yapmaları oldukça meşhurdu (Sevindik 2017, 332).

Hasan 5 ay önce
 Annemin çocukluk şarkısı 80 li yıllarda bunu dinlermiş birde eskiden bir oğlan bir kıza aşık olunca arabası varsa bunu açıp kızın sokağından geçermiş kız anlarmış ona aşık olduğunu şimdi nerde bu eski aşklar
 2

URL-13

(URL-3)

Toplumca beğenilen ve halk yaşamında/zihninde izler bırakan *Çeşme*; sözleri itibarıyla âşık olmanın ve aşkı ilan etmenin de bir sembolü haline gelmiştir. Özellikle 70'li ve 80'li yılların gençleri, duygularını bu şarkıyla ifade etmiştir. Bu durum ise zamanla şarkının hem bestecisi hem de icracısı olan Ferdi Tayfur'un da halk nazarında benzer bir algı kazanmasına yol açmıştır. Bir başka deyişle *Çeşme* şarkısı gibi Ferdi Tayfur da sevdalanmanın, aşk acısıyla yanmanın ve –şarkı söyleme tarzına gönderme yapılarak- ıstırap içinde feryat etmenin bir ifadesi haline gelmiştir. Çünkü Güngör'ün de belirttiği üzere arabesk müzikte sunumun en önemli ögesi sunucudur. İnsanlar şarkı ve müzikle beraber esasında sunucuyu tüketme eğilimindedir (1993: 168). Nitekim aşağıdaki manilerde de görüldüğü üzere Ferdi Tayfur; aşkın, aşk heyecanının ve sevgi ifadesinin dile getirilmesinde destekleyici bir unsur olarak kullanılmıştır:

Masa üstünde biber

Gökte yıldız ışıktır

Üfürsem yere gider

Tepsi dolu kaşıktır

Benim bir sevgilim var

Ferdi'nin sesini duyunca

Ferdi Tayfur'a benzer (Güneşçelik 2019:96) *Elinde kalan kaşıktır* (Güneşçelik 2019: 83)

***

Bizim evin arkası sarmaşık

Sormadan oldu âşık

Ferdi'nin sesini duyunca

Sofrada kaldı kaşık (Güneşçelik 2019: 74)

Ferdi Tayfur'un aşk ifadesinde bir sembol olarak kullanılması durumu, bireylerin kederli ruh hallerinin slogan biçimindeki tezahürlerinde de ortaya çıkmaktadır. Sözelimi "Olmasaydı derdimiz, söyler miydi Ferdi'miz" (URL-4), "Ferdi Tayfur dinlemiyorsanız çok şey kaybediyorsunuz. Ama dinliyorsanız zaten her şeyi kaybetmişsiniz" (URL-5) ile "Şoförüm sevmişim seni, dilerim her gün Ferdi'yi" (İpek 2017: 38) şeklindeki sloganlar, Tayfur hayranlarının ortak düşüncesinden süzülerek tezahür etmiş söylemler olup sevda temelli duyguların ve ayrıca ezilmişliğin/dışlanmışlığın bir haykırışı haline gelmiştir. Bununla birlikte Ferdi Tayfur şarkılarının, hissettiklerini Orhan Gencebay ve Müslüm Gürses'inkilerden daha etkili bir

biçimde yansıttığı düşüncesini de hayranları “Orhan’ın sazi, Müslüm’ün sesi, Ferdi’nin sözü” ve “Orhan düşündürür, Müslüm öldürür, Ferdi süründürür” (URL-6) şeklindeki yakıştırmalarla dile getirmektedir. Diğer arabesk sanatçılarla mukayese edip Ferdi Tayfur’u ön plana çıkarma işlevi de taşıyan bu sözler, aynı zamanda aşkla ilgili hislerin ve toplumsal yaşamın getirdiği sıkıntıların Ferdi Tayfur şarkılarıyla aşılabildiği düşüncesini de ihtiva etmektedir.

Çeşme şarkısının halk hayatındaki etkisi, aynı isimle çekilen sinema filmi bünyesinde de kendini göstermiştir. 1975 yılında seslendirdiği Çeşme şarkısının geniş bir kitleye hitap etmesiyle adını duyurmuş olan Ferdi Tayfur, aynı isimli sinema filminde ilk defa izleyicilerin karşısına geçmiştir. Bu filme değin hayranlarının yalnızca posterlerde, basılı medya unsurlarında veya plak/kaset kapaklarında fotoğrafını görebildiği şarkıcı, Çeşme filminin 1977’de sinemada gösterime girmesi üzerine yeni bir etkileşim alanı edinmiş ve bu alan vasıtasıyla hayranlarına tesir etmeye başlamıştır. Nitekim Ferdi Tayfur’u sinemada, ilk defa hareketli görüntüleri eşliğinde izleyen halk, onun ön planda olduğu bazı sahneleri kolektif hafızasına kaydetmiştir. Sözgelimi filmde, Ferdi Tayfur’un ekranda görüldüğü ilk sahne, portakal bahçesinde şarkı söyleyerek traktör kullandığı sahnedir:

URL-7

Kasetlerde sesini duyduğu, şarkılarını dinlediği ve büyük bir hayranlık beslediği Ferdi Tayfur’un bir traktör üzerinde ve kendileri gibi sıradan bir yaşamın içinde olduğuna şahit olan halk, Çeşme filminde görmüş olduğu bu sahneyi folklorik ürünlerine de aksettirmiştir. Özellikle kadın bireyler, sevdikleri ve bir dönem kendisine benzettikleri (ya da benzemesini umdukları) sevgilileri için söyledikleri manilerde, Ferdi Tayfur’un traktör kullanması sahnesine gönderme yapmışlardır:

Benim yârim pek güzel

Motor üstünde gezer

Gözlükleri takınca

Ferdi Tayfur’a benzer (Abalı 2019: 164)

Görüldüğü üzere söz konusu mani; türünün, halkın popüler estetiğinin ve güncel kabullerinin bir tezahürü olduğunu bir kez daha kanıtlamakta ve bunun yanında, Çeşme filminin halk hayatında kalıcı bir etki bıraktığını ortaya koymaktadır. “Motor” sözcüğünün birçok yörede traktörü karşılayan bir tabir olduğu da göz önüne alınırsa mani icracılarının, filmde traktör kullanmak suretiyle ilk defa izleyici karşısına çıkan Ferdi Tayfur’u sevgililerine benzettikleri kolayca anlaşılmaktadır.

2. Sosyokültürel Hayatta Ferdi Tayfur

Arabesk müziğin tüketim kültüründe, başarılı olmuş ve kitleleri arkasından sürükleyebilmiş erkek arabesk şarkıcıların “baba” şeklinde topluma sunulduğu ve toplumca bu adla bir yıldız olarak kabul edildiği bilinmektedir. Nitekim medyada bir yıldız yaratmak, tüketim piyasasıyla doğrudan ilişkili olup bireylerin film, albüm, dergi gibi metalara olan ilgisini ve tüketimini artırmaya yöneliktir. Böylelikle medya endüstrisinde yeni imajlar/idoller yaratılır ve bu idoller, toplum içerisinde çeşitli kimliklerin teşkilinde önemli roller oynar. Çünkü toplumdaki tüketici, sadece sunulan metaı almaz; film, müzik ve dergi ile birlikte bu imaj kültürüne de sahip olmayı amaçlar. Netice itibarıyla “baba” olarak nitelendirilmiş söz konusu idollerin başrolünü oynamış olduğu arabesk, çoğunlukla sosyokültürel alanda etkili olmuştur. Bu bağlamda bireyler, kendi yaşamlarındaki hayal kırıklıkları, sıkıntılar ve bunun gibi nedenlerden dolayı, şöhret haline getirilmiş yıldızların özel hayatlarına ilgi göstermeye başlamışlardır (Karaçelik 2020: 82-83). Böylece medya ve müzik piyasasının yüksek zümresinden ziyade halkın alt tabakalarında kendisine geniş bir yaşam alanı bulmuş olan arabesk kültür, uzun yıllar boyunca hem Türk müzik ve sinema sektöründe hem de sosyal hayatta varlığını sürdürüebilmiştir.

Arabesk dünyasındaki erkek şarkıcıların idol olarak kabul edilip “baba” adıyla nitelendirilmesi toplum psikolojisindeki birtakım algılardan kaynaklanmaktadır. Arabesk, tanrı figürünün ve devlet imajının sahip olduğu birtakım algılara benzer bir biçimde “baba” olarak kabul edilmiştir. Yaratmak ve yaratılmak nasıl babaya yakıştırılmışsa kutsal otoritesine uygun bir biçimde kendisine sığınılan da yine baba olmalıdır. Bu algı bağlamında, tüketim endüstrisinde baba figürü, geleneksel ön kabul kodlarına sahip olan Türk toplumu tarafından daha kolay benimsenmiştir. Dolayısıyla yeni bir şey söylememiş olmasına rağmen arabeskin babaları, benzer şarkılardan oluşan her albümü çıktığında ya da aynı temalı her filmi gösterime girdiğinde yeniden yaratılmış ve parlatılmıştır (Karaçelik 2020: 80-82). Şarkıları kadar kendileri de devleştirilen bu isimlerin yaşam öyküleri ile memleketleri, idol olarak öykünülmesinin bir başka nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsaldan/taşradan şehre göç edip şarkılarıyla yeni hayatlarına tutunmaya çalışan bu isimleri kendisiyle özdeşleştiren halk, arabesk sanatçıları rol-model olarak benimseyip ilahlaştırmış ve çektikleri acılarla “baba”lara abartılı bir hayranlık beslemiştir. Filmlerde canlandırdıkları delikanlı erkek profilli karakterler de arabeskin babalarına yapılan öykünmeyi artırmıştır. Fakir ama gururlu, şerefini parayla değişmeyen ve aşkı için her şeyi göze alan karakterleri canlandırmış olan bu sanatçılar, insanlar için sahip olunması gereken nitelikler bütünü şeklinde düşünülmüştür (Mısır 2020: 27).

Türk toplumunda, arabesk tarzda şarkı söyleyen Orhan Gencebay ve Müslüm Gürses, halkın “baba” olarak kabul ettiği şarkıcıların başında gelmektedir. Gerek filmlerindeki ideal insan tipinden gerek de sahip oldukları şöhretin yarattığı sanal algıdan dolayı halk, bu şarkıcıları ismen zikretmek yerine “Orhan Baba”, “Müslüm Baba” gibi adlarla tanımlamıştır. “Baba” olarak anılan arabesk şarkıcılardan biri de Ferdi Tayfur’dur. Fakat “Ferdî Baba” şeklinde anılmasının ardında söz konusu sanatçının, halk yaşamında edinmiş olduğu gelenekselleşmiş anlamlandırmalar ve özdeşleştirmeler bütünü bulunmaktadır. Bu bütün ise temelde, şarkıcının diğer arabeskçilerden farklı olarak sahip olduğu şöhrete ve halk tarafından benimsenmesine

dayanmaktadır. Bir başka deyişle Ferdi Tayfur'un, diğer "baba"lardan farklı bir şekilde algılanmasındaki meselenin tahlili için öncelikle sahip olduğu şöhrete değinilmesinde fayda vardır.

Türkiye'de arabesk müzik, Orhan Gencebay ile özgün bir kimlik kazanmış olsa da Ferdi Tayfur'un şarkılarıyla geniş bir yayılım alanı edinmiştir. İlk dönemlerinde kendine özgü bir dinleyici kitlesi bulunan bu müzik türü, Ferdi Tayfur'un *Çeşme* şarkısıyla ortaya çıkması sonucu daha geniş bir tüketici topluluğu edinmiştir. Özellikle Orhan Gencebay'ın şarkıları "dolmuş/minibüs müziği" adıyla şehrin varoş bölgelerinde dinlenmekteyken Ferdi Tayfur'un, Anadolu türkülerini de andıran Arapvari müziği şehirleri, gecekonduları ve köyleri de etkisi altına almıştır. Nitekim aşağıda bir bölümü verilmiş olan yazıda, Ferdi Tayfur'un hitap kitlesi ve şöhreti o dönemin gözüyle şu şekilde tespit edilmiştir:

"Orhan Gencebay'ın başlatıcısı olduğu bu müzik türü, Ferdi Tayfur adlı şarkıcıyla, şu günlerde daha önce görülmedik bir salgın biçiminde yeni boyutlara ulaştı. Orhan Gencebay'da kendine özgü bir duyarlılığı, bir dengesi olan minibüs müziği, Ferdi Tayfur'un şarkılarında sınır tanımaz coşkulara, çığlıklara, acılı seslere, akıl almaz inlemelere dönüşerek korkunç bir hızla ülkemizin dört bir yanına yayılıp duruyor. Şarkıcının başrolünü oynadığı *Batan Güneş*, *Son Sabah*, *Yadeller* filmleri birbiri ardınca oynayarak salonları tıklım tıklım doldurmayı kolayca becerdi. Ferdi Tayfur'a 2 milyon lira teklif edildiği söylenmekte. Bu, Türk film piyasası için dehşete düşürücü. (En çok iş yapan komedi filmlerinin ünlü oyuncusu Kemal Sunal'ın daha önce astronomik sayılan ücretin film başına 250 bin lira olduğu düşünülürse)" (Ergönültaş 1979: 6).

Yazıda da belirtildiği üzere Ferdi Tayfur'un şöhreti; dönemin yıldızları olan Orhan Gencebay, Zeki Müren, Kemal Sunal, Yılmaz Güney gibi birçok sanatçıyı geride bırakmış ve şarkıcının şarkıları ile filmlerine, eşine az rastlanır bir şekilde rağbet gösterilmiştir. Bazı filmlerde Ferdi Tayfur'un rol arkadaşı olan aktris Oya Aydoğan, katılmış olduğu bir televizyon programında şarkıcının sahip olduğu şöhreti "*Ben Müslüm Gürses, Orhan Gencebay, İbrahim Tatlıses ile çalıştım. Ama Ferdi Tayfur'da gördüğüm şöhreti kimsede görmedim. Ben, Necla Nazır, Perihan Savaş... Hepimiz sıraya geçerdik bizi seçsin, filmlerde bizimle oynasın diye*" (URL-8) şeklindeki sözleriyle dile getirmiştir. Ferdi Tayfur'un ilk sinema filmlerinin yönetmeni olan Temel Gürsu da bu şöhreti halkın filmlere olan ilgisi bağlamında ifade etmektedir. *Çeşme* filmiyle Türk halkının ilk defa ekranda görmüş olduğu Ferdi Tayfur'un ikinci filmi olan *Derbeder* gişe rekorları kırmıştır. Yönetmenin aktardığına göre film, sadece İstanbul'da beş haftada üç buçuk milyon izlenme sayısına ulaşarak Türkan Şoray ve Hülya Koçyiğit filmlerini katbekat aşmıştır (Dönmez ve İmik 2020: 139). Bu şöhreti, zamanın tanığı olan ve kültürü aktarma işlevi taşıyan sinema sektöründe de (Güvenç 2020: 62) görebilmekteyiz. Nitekim Ferdi Tayfur'un ortaya çıktığı ve büyük bir şöhret yakaladığı yıllarda (1978) çekilmiş olan *Sultan* filminde, gecekonducuların *Derbeder* filmine olan ilgisi tüm detayıyla yansıtılmıştır. Filmde, Ferdi Tayfur'un filminin sinemada gösterime gireceğini öğrenen mahalleli, tüm işini bırakarak sinemaya koşmakta ve sinemanın önünde izdiham oluşturmaktadır (URL-2).

Ferdi Tayfur'un sahip olduğu şöhreti ifade eden pek çok örnek verilebilir. Satılan albüm ve izlenen video klip sayısı, radyodan istek yapılan şarkıları, aldığı ödüller gibi

birçok veri, şarkıcının Türk halkı tarafından ne kadar benimsendiği noktasında önemli ölçütlerdendir. Fakat konuyla ilgili olması noktasında son olarak yine bir televizyon programından örnek vermek yerinde olacaktır. Bu örnek, Ferdi Tayfur'un "baba" olarak anılması noktasında diğer arabesk şarkıcılardan ayrılmış olmasına da destek oluşturacaktır. Ferdi Tayfur ile diyalogu esnasında Hakan Ural'ın sarf etmiş olduğu "Benim dönemimde sana kendini benzetmeye çalışan insan çok olurdu. Saçını sakalını senin gibi keser, bıyığını senin gibi tarardı" (URL-9) şeklindeki sözler, sanatçının meşhur olduğu yıllarda birçok gencin kendisini Ferdi Tayfur'la özdeşleştirme çabasında olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim çalışmanın bu kısmında, söz konusu özdeşleştirme neticesinde ortaya çıktığını düşündüğümüz ve geleneksel bir forma dönüşen "baba-Ferdi Tayfur" ilişkisi ele alınmıştır. Bu ilişki ise Ferdi Tayfur'un bir dönemin çocukları ve gençleri tarafından öz babaları olarak algılanması temelinde tezahür etmektedir.

Hakan Ural'ın da ifade ettiği gibi 70'li ve 80'li yıllar, birçok erkek gencin kendisini Ferdi Tayfur'a benzetmesi ile öne çıkmaktadır. Nitekim gençler için Ferdi Tayfur, fiziki görünüş açısından ideal bir rol-model olmuştur. Uzun, dağınık ve dalgalı saçları, uzun favorileri, kendine özgü bıyığı ve sakalsız bir sima profiliyle milyonların karşısına çıkan sanatçı, kitlelerin beğenisini kazanmakla kalmamış; o yıllarda genç olan birçok kişinin benzemek istediği bir ideal bir tip olarak algılanmıştır. İnternet ve televizyon gibi görsel iletişim araçlarından yoksun ve bu sebeple kendisine rol-model alabileceği idolleri sınırlı olan gençler; gazete ve dergilerde, plak ve kaset kapaklarında veya beyaz perdede görmüş olduğu Ferdi Tayfur'u kendisine örnek almış ve görünüş itibarıyla ona benzemeye çalışmıştır. Böylece günlük ve sosyal hayatın getirmiş olduğu psikolojik ve sosyoekonomik sıkıntıları, meşhur ve rağbet gören medyatik bir yıldız benzeyebilmenin sağladığı hazla aşma gayretine giren bireyler, gençlik yıllarının sonuna kadar bu fiziki benzerliği büyük oranda korumuştur.

70'li ve 80'li dönemleri kapsayan gençlik yıllarından 90'lı, hatta 2000'li yılları içerisine alan orta yaşlılık evrelerine kadar görünüş itibarıyla Ferdi Tayfur'a benzeme çabasına giren ve sürekli bu şarkıcının şarkılarını dinleyen söz konusu erkek bireylerin evlenip baba olduklarında, kendilerini dikkatle gözlemleyen çocukları tarafından Tayfur'a benzetilmesi de kaçınılmaz olmuştur. Günlük yaşamın her anında, bu şarkıcıya benzer fiziki özelliklere sahip ve bu şarkıcının şarkılarına hayran babaları yüzünden çocukları, onları her daim Ferdi Tayfur ile özdeşleştirmiştir. Dolayısıyla 90'lı yılların çocukları için babaları ile Ferdi Tayfur aynı kişi anlamına gelmekteydi. Sözelimi sosyal medya kullanıcılarının Ferdi Tayfur etiketi için belirtmiş oldukları, bireyler nazarındaki baba-Ferdi Tayfur özdeşleştirmesinin ortaya çıkmasını açıklar mahiyettedir:

babamın bir fotoğrafı var sanırım 80 lerde çekilmiş ayırd etmek o kadar zorki ergen döneme kadar zaten hep ferdi tayfur zannetmiştim. gerçi hala benzerlik var bi gün eve dönersem fotoğrafı bulup ekleyeceğim bi yerlere. anneminde lise çağlarında müjde ar a benzerliği var ve fakat annem artık benzemiyor.

URL-15

ferdi tayfur diyince aklıma gelen ilk şey adamın ağlamaklı hüznü ve yanık sesidir. nedendir bilmem fakat bir dönemler babamda ferdi baba usulü saç ve bıyık tıraşı olurdu...

çocukluk günlerim geldi birden aklıma...

atazof

02.03.2018 00:25

URL-16

Emrah Akca

1 s · 📷

Babamın gençliği ferdi Tayfur a benziyor mu sizce arkadaşlar 🤔🤔🤔

...

Babamın en sevdiği sanatçı. Gençliğinde ona benzemek için saçını ve giyimini onununki gibi yapmış. Hatta fotoğrafı:)

URL-24

URL-17

Kullanıcıların da ifade ettiği üzere babaları, gençliklerinde kendisine benzeyebilmek maksadıyla bilinçli bir şekilde dış görünüşlerini Ferdi Tayfur gibi biçimlendirmişlerdir. Bunun yanında, *Leyla ile Mecnun* dizisinde⁵, çocukluğunu 90'lı yıllarda yaşamış sıradan bir bireyi (aslında dizinin senaristi Burak Aksak'ı ve onun çocukluğunu) temsil eden Mecnun adlı karakterin şu sözleri bahsetmek istediğimizi özetler niteliktedir: “Bir gün bir adam geldi mahalleye. Bir baktım, Ferdi Tayfur. Bizim mahallede oturuyor sandım. Sonra arkadan bir daha baktım, arkadaşın babasıymış. Ferdi Tayfur gibi yapmış kafayı (saçları). Aynı onun gibi dolaşiyor. Bir dönem bütün babalar Ferdi Tayfur'a benziyordu. Hepsi. Benim babam da dâhil...” (URL-11). Söz konusu kuşağın, babaları ile şarkıcı arasında kurduğu özdeşlik bir müddet sonra tersine dönmüş ve bireyler hem çocukluklarında hem de yetişkinliklerinde Ferdi

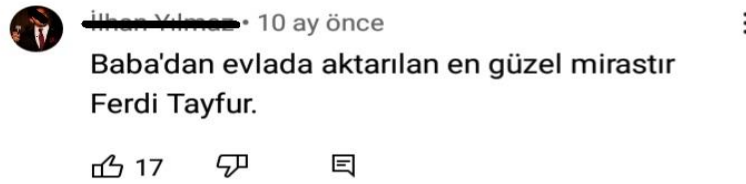
⁵ 2011-2013 arasında TRT-1 kanalında yayınlanan dizi, Ferdi Tayfur'u 2010'lu yıllarda genç kuşağa en çok sevdiyen yapımların başında gelmektedir. Dizin birçok bölümünde, Tayfur'un şarkıları icra edilmekte ya da oyuncular tarafından seslendirilmektedir (Karaçelik 2020, 85). Bu durumun temelinde ise senarist Burak Aksak'ın, Mecnun karakterini kendi yaşamından öğeler ekleyerek kurgulaması yatmaktadır. Nitekim bir röportajında (URL-10) Aksak, -tıpkı Mecnun karakterinin söylediği gibi- Ferdi Tayfur hayranlığını (vefat etmiş) babasından kalan bir alışkanlık olarak ifade etmektedir.

Tayfur'da babalarını görür olmuşlardır. Sanatçının şarkılarını duyduklarında babalarını hatırlamışlar, Tayfur'a babaları sayesinde diğer arabesk şarkıcılardan farklı boyutta bir hayranlık beslemişlerdir. Bu durum da zaten "baba" olarak anılan Ferdi Tayfur'a daha içten bir kabul oluşmasını sağlamış ve sanatçıya olan rağbet ile şarkılarının kuşaklar arasında geleneksel bir aktarıma girmesinin önünü açmıştır. Söz konusu aktarım, sanatçının şarkılarına ve kendisine oluşan beğeni ile sempatinin, bireylerin babalarında gözlemledikleri benzerliklerden kaynaklanmaktadır:

URL-18

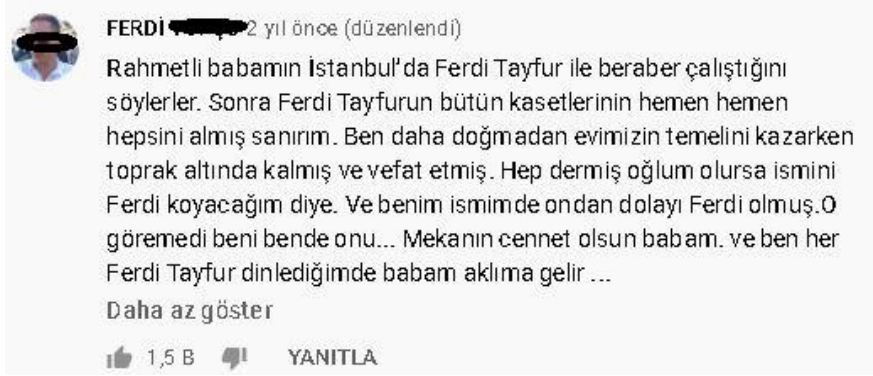
Bir çocuğun öykündüğü ilk kişi genellikle ebeveynleridir. Buna paralel olarak Ferdi Tayfur hayranlarının çocukları da tıpkı babaları gibi söz konusu şarkıcının şarkılarını dinlemeye, kaset koleksiyonları oluşturmaya ya da en azından sırf babası hayran diye ona sempati duymaya başlar. Böylece Ferdi Tayfur'a ve şarkılarına/filmlerine karşı gelişen beğeni temelli tutum, kuşaklar arasında gelenekselleşmeye müsait bir hal arz ederek kültür aktarımı vazifesi görür. Nitekim bir sosyal medya kullanıcısı bu durumu şu sözlerle özetlemiştir:

URL-20

Ferdi Tayfur hayranlığının bireyler tarafından *kültürel bir miras* olarak algılanması kadar bunun bilinçli bir şekilde devam ettirmeye çalışılması da oldukça dikkate değerdir. Bir başka deyişle bireysel bir formda tezahür etmesine karşın sosyal yapının ortak bir temayülü haline gelen bu hayranlığın çocuklara da aşılması ve devredilmesi durumu, meselenin birinci aktörleri olan babalar tarafından şuurlu bir şekilde ve çeşitli yöntemlerle devam ettirilmektedir. Böylece bireyler, manevi miraslarından biri olarak düşündükleri Ferdi Tayfur hayranlığını -adeta içgüdüsel bir motivasyonla- ölümlerinden sonra çocuklarına bırakma gayesi içerisinde olmak suretiyle çeşitli eylemlerde bulunmaktadır. Bunlardan biri, çocuğuna söz konusu

şarkıcının adını verip hayranlığının derecesini ortaya koymak ve büyüdüğünde oğlunun da bir Ferdi Tayfur hayranı olmasını sağlamaktır:

URL-20

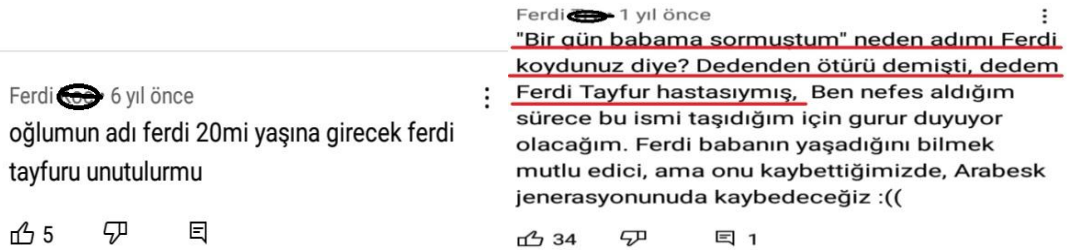
URL-20

ailecek beğendiğimiz şarkıcı. annem ve babam evlenmeden önce sevgililer gününde birbirlerine ikisi de tesadüfen ferdi tayfur'un kasetinden almışlar. sonra evlendiklerinde ben doğunca babam ismimi ferdi tayfur'un bir filminde görmüş de koymuş. çocukluğumdan beri babam onun şarkılarını çok dinlerdi, haliyle ben de dinlerdim. en sevdiğim şarkıları: "huzurum kalmadı", "bana sor", "çeşme", "dönebilsem", "yaktı beni", "inceden yar", "sanma ki yaşıyorum", "of dağlar", "neyleyim sen yoksan eğer", "gizli sevda", "kadınım", "dokunmayın bana", "bağ bozumu", "sen gittin", "ben de özledim".

03.02.2019 20:10 truemykid ...

URL-15

URL-21

URL-21

Çocuğuna tanınmış kişilerin adını vermek sık karşılaşılan bir durum olmakla beraber bu eylem, Ferdi Tayfur dinleyenleri nazarında bu hayranlığın sürdürülmesi amacıyla yönelik tezahür etmektedir. Öyle ki sosyal medya kullanıcılarının yazmış olduğu yorumlara göre bazı babalar bu hayranlığı daha bebekken çocuklarına aşılama yoluna gitmiş ve isim koymanın yanında, ninni olarak Ferdi Tayfur şarkıları dinletmek suretiyle aynı amacı gütmüştür:

ben, ferdi tayfur şarkılarıyla büyümüş bir adamım. tam olarak büyümüş de sayılmam ama otuzuma geldim neredeyse. hiçbir çocuk, ferdi tayfur şarkılarıyla büyümek istemez. gel gör ki bizde aile baskısı daha doğar doğmaz başlamış. el kadar bebeğe ninni niyetine ferdi tayfur şarkıları dinletilir mi? benim babam dinletmiş işte. o babam ki, geceleri son ses "sen de mi leyla" şarkısını dinlediği için komşusuyla kavga etmiş adam. oğluna mı dinletmeyecek? hayır, işin kötüsü annemle evliyken dinliyor şarkıyı ve annem bir kere olsun " kim lan bu leyla!" diye sormuyor. neyse, ne diyorduk? heh, konser... bir pazar sabahıydı. akşamki konser için

URL-15

Ferdi Tayfur hayranlarının oluşturduğu grubun kolektif bir alışkanlığı olan bu temayülün bir tezahürü de günlük aktivitelerde ortaya çıkmaktadır. Babalar, çocukları ile geçirdikleri eğlenceli vakitlere Ferdi Tayfur şarkılarını dâhil etmekte ve büyüdüklerinde bu anları hatırlayacak çocuklarının aynı zamanda, söz konusu şarkıları da dolaylı olarak anımsamalarına zemin hazırlamaktadır. Böylece Ferdi Tayfur hayranları, çocuklarının belleğine gizil yüklemeler yaparak anısal çağrışımlarını kuvvetlendirmekte ve manevi mirasları olan bu beğeni ve sempatiyi kendinden sonraki kuşaklara aktarabilmektedir. Nitekim aşağıdaki yorumda da görüldüğü üzere bir hayran, Ferdi Tayfur şarkısı eşliğinde oğlu ile beraber günlük uğraşlar gerçekleştirmektedir:

dinleyenlerinin miras olarak evladına bıraktığı, belki de dünyanın en sadık hayran kitlesine sahip olan sanatçdır. bir pazar günü oğlumla araba yıkarken "sevdalılar beni anlar" dinlemek bir kutlu bir vazifedir benim için.

16.02.2019 04:37 puskurut gibi usak ***

URL-15

Sosyal medya kullanıcısının *kutlu bir vazife* olarak nitelendirmiş olduğu bu gibi eylemler, aşağıda da görüleceği üzere çocuklar üzerinde oldukça etkili bir etki yaratmıştır. Nitekim kız ya da erkek olması fark etmeksizin çocukları, geçmişte babalarıyla ve Ferdi Tayfur şarkıları eşliğinde geçirdikleri zamanları tekrar anımsayabilmek amacıyla bu şarkıları dinlemektedir. Böylece çocukları, babalarının şuurulu müdahaleleriyle Ferdi Tayfur hayranlığını sürdürmektedir:

tuğba 2 ay önce

Babam senin hayranın ferdi abi , ben çocukken babam çok dinlediği için seni şarkıların hep aklımda kaldı büyüdüm ama halen seni dinliyorum Rabbim uzun ömürler versin , o

Beyza 1 ay önce

benim için çok farklısın ferdi baba. babam sayesinde bildim sevdim seni senden başkasını dinlemez oldum her sabah kahvaltıda babamla dinlerdik. Babam şimdi yoğun bakımda bizi duyuyo ama tepki veremiyö yarın ona en sevdiği şarkıyı bunu dinleticem. İnşallah yine birlikte kahvaltı yaparken dinleriz seni çok özledim babam.

7 1

URL-13

URL-20

Muhammed Ahmet 2 hf. önce
Babamda ferdi Tayfur cu bende dinliyorum ferdi
babayı dinlememek elde değildi
Off off

👍 1 🗨️ 📧

URL-13

peçenekaslanları TV 1 yıl önce
Çocukluğumda dinlerdik tüm aile.Babam çok dinlerdi bizi de ferdici
yaptı.Çok eskilere götürdü beni 🙏🙏🙏

👍 🗨️ YANITLA

URL-19

Aça'ya göre sosyalleşme evresine girdiği ilk yetişkinlik dönemlerinde birey, aileden ve aile geçmişinden kopma gayretine girişerek yeni statü ve kimlik kazanma evresinde olsa da aile büyükleriyle eşdeğer bir konuma sahip olduğunda yeniden aile geçmişine odaklanmaya başlar. Aile bireylerine ait değer, tutum ve beğenileri kabullenmeye, hatta benimsemeye başlayan birey; sosyokültürel hayattaki birçok beğenisini onlar gibi şekillendirir. Bir zamanlar büyüklerinin dinlediği türkülerini/şarkıları beğenmeyen birey, artık bu türkülerle aile bireylerini özdeşleştirerek dinlediklerini anlamlandırma yoluna gider (2019: 326). Söz konusu durum, Ferdi Tayfur hayranlığı çerçevesinde de benzer bir durum arz etmektedir. Özellikle babalarını kaybetmiş bireyler için Ferdi Tayfur ve şarkıları, büyük bir özlem duydukları babalarının yaşayan son mirası mahiyetindedir. Ölümün getirdiği hüznün ile babalarını tekrar göremeyecek olmanın verdiği çaresizlik, diğer maddi ya da manevi mirasları gibi bireylerin, onlardan kalmış olan Ferdi Tayfur hayranlığına sıkı sıkıya bağlanmalarına yol açmıştır. Ölmüş babalarıyla geçirmiş oldukları zamanları hatırlayabilmede bir araç olarak kullanılan bu şarkıları dinlemek suretiyle bireyler, ölümünden sonra onların manevi mirasını devralmışlardır:

Birgül 4 ay önce (düzenlendi)
Babamın en sevdiği şarkıydı. Son ses
dinlerdik evin içinde pazar sabahları... o
uyandırır bizi. Çok mutlu ederdi bu şarkı
onu. Biz babamı özleyince bu şarkıyı
açıyoruz artık babamı hatırlıyoruz bu
şarkının her cümlesinde. Babacığım ben
dinliyorum artık senin yerine. Mekânın
cennet olsun dualarım seninle...❤️

👍 4 🗨️ 📧 4

URL-13

Kuscu Baba • 5 ay önce
2015 lerde babam evde hep ferdi dinlerdi
Bende ne anlıyor bu derdim..
Şimdi ben ferdi dinliyorum babam yok..!'

👍 3 🗨️ 📧

URL-23

İlknur 10 ay önce
Rahmetli babacığım çok severdi Ferdi
Tayfur'u. Bana da ondan geçti Ferdi Tayfur
sevgisi. Hatırladığım kadarıyla beş yaşında
ilk kez dinlemiştim Ferdi Tayfur'u.

👍 23 🗨️ 📧 4

URL-23

Hulya 2 yıl önce
Rahmetli babam aklıma geliyor, onun sayesinde ferdikolik oldum. Nurlar
içinde yat canım babam

👍 14 🗨️ YANITLA

URL-13

Elif [REDACTED] • 1 yıl önce
Babammm çok severdi Ferdi'yi şimdi dinler
dinler ağlarım.... Kabrin nur dolsun
babammmmm:-)

👍 205 🗨️ 19

URL-14

Utku Şamil [REDACTED] • 3 ay önce
İlkokulda köye giderken babam hep bu
şarkıyı açardı teyp de şimdi yine gidiyorum
köyüme babamın ziyaretine arabada yine bu
şarkı var ama babam yok...

👍 🗨️ 19

URL-13

Fatma Nur [REDACTED] • 11 ay önce
Ben Ferdi Tayfur'u vefat eden babama
benzetiyorum o yüzden taa çok küçükken onlu
yaşlarımda ferdi dinlerdim şimdi yirmili
yaşlardayım hala ferdi babayı görünce içimde bi
yer cız eder

👍 56 🗨️ 2

URL-22

Nurten [REDACTED] • 3 ay önce
: Ne zaman Ferdi Tayfur dinlesem aklıma
rahmetli babam geliyor 10 gun sonra 4 sene
olcak vefat olali ingilterden arabayla Turkiye
giderken dinlerdik onun sarkilarini ne
guzelmis eger hayatimiz ama cocuktuk
nerden bilirsin ki aricaktik o gunleri 😞

👍 4 🗨️ 2

URL-6

Fatih [REDACTED] / milyonkilometredevi renadam • 3 yıl önce
Rahmetli babamla otobüsün direksiyonunda
ne yollar devirdik bu şarkılar eşliğinde. Hala
dinlerim, her nagmede o gunlerin mutlu
kokusunu hissedirim.

👍 136 🗨️ 11

URL-20

can [REDACTED] • 1 yıl önce
Babam 2 ay önce kanserden vefat etti ferdi
tayfuru çok severdi bu şarkisiyla ilgili bi
hikayesinide anlatmisti dinledigim zamanlarda
gozlerim doluyor eski gunler geliyor aklıma
keske sana daha iyi bir evlat olsaydim hic
uzmeseydim seni babam gittigin yerde huzur
icinde olursun insallah

👍 49 🗨️ 13

URL-19

ibrahim [REDACTED] • 6 ay önce (düzenlendi)
10 ay önce babamı kaybettim. Babam hep
dinlerdi bu şarkıyı. Şimdi ben dinliyorum onu
hatırlayarak.

👍 1 🗨️

URL-14

İpek [REDACTED] • 10 ay önce (düzenlendi)
: Babam gideli ahirete bir yıl oldu Ne zaman
dinlesem aklıma babam geliyor. Hele bu şarkı
tam bitiriyor beni ;((

👍 🗨️

URL-21

Ali [REDACTED] • 11 ay önce
Babamla bu şarkıyı dinlemeyi çok isterdim.
Şimdi onun için dinliyorum

👍 17 🗨️

URL-22

Salih [REDACTED] • 1 yıl önce
: Rahmetli babam ne zaman beni bilgisayar
başında görse oğlum sabahçı kahvesi acta
dinleyelim derdi.2 senedir yanıma gelmiyor
bende bu şarkıyı dinleyip onun yanına gidiyorum
mekanın cennet olsun BABAM 😞😞

👍 3,7 B 🗨️ 227

URL-25

E&A&D • 1 yıl önce

Bu şarkı benim rahmetli babamın en sevdiği şarkıydı ve ne zaman onu özleşem bu şarkıyı dinleyip babamı yad ederim 😞

👍 216 🗨️ 18

URL-21

Ferdi Tayfur'un ve şarkılarının, halk hayatında geleneksel bir forma bürünerek kültürel bir aktarıma girebilmesinde etkili olan hususlardan biri de şarkıların seslendirilmesindeki tercih edilen biçemdir. Sanatçı, diğer şarkıcılardan farklı olarak eserlerini gırtlak nağmeleri eşliğinde ve ağırlıklı bir üslupla okumakta; şarkılarında her daim acı haykırırlara yer vermektedir. Bu haykırırlar bireysel, sosyal ve ekonomik sıkıntılar çeken orta sınıfın sesi haline gelmiş ve söz konusu durum, Tayfur'un toplumca rağbet görmesinde, şarkılarının her ortamda dinlenmesinde ve taklit edilmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda, 70'li ve 80'li yıllarda, gençlik dönemlerinde birçok erkek birey, fiziki olarak şarkıcıya benzeme çabasının yanında Tayfur'un sesine öykünmek suretiyle toplumsal yaşamda kendine bir yer edinmeye çalışmıştır⁶. Şarkı söyleme şeklini Ferdi Tayfur'a benzetme çabası ise bireylerin çocukları tarafından dikkatle gözlemlenmiş ve böylece çocukları, babalarını görünüşünün yanında sesiyle de Ferdi Tayfur'a benzetmiştir:

DERYA • 3 yıl önce

BABAM NE GUZEL SÖYLER BU ŞARKIYI
ÖYLE ÖZLEDİM Kİ BABAMI AKŞAM ARAYIP
BANA BUNU SÖYLE DİYCEM ANNENİİZN
BABANIZIN KIYMETİNİ BİLİN

👍 197 🗨️ 15

URL-20

Hilal • 1 yıl önce

24 yaşındayım. Küçüklüğüm ferdi Tayfur dinleyerek geçti. Hala dinliyorum seni.. Erken yaşta kaybettiğim babamın sesinin sen.. Seni dinleyerek onun özlemini gideriyorum. Bu şans benim için. Babam seni çok özledim..

👍 46 🗨️ 3

URL-20

Tuba zeynep • 3 yıl önce

22.08. 2018 babam bugün öldü. Keske ellerimden tutabilseydin baba. Keske sana sarılıp koklayabilseydim. Sana baba diyebilseydim. Tek hatırladığım bu sarkiyi soyledigin...

👍 3 🗨️ 3

URL-25

⁶ Bu sebeptendir ki diğer şarkıcılardan farklı olarak Ferdi Tayfur'u taklit etme çabası içerisine giren ve bu özelliğiyle ulusal televizyonlarda haber olan, sosyal medyaya yansıyan birçok kişi bulunmaktadır. "Kasımpaşalı Ferdi", "Akhisarlı Ferdi" gibi adlarla anılan bu kimseler, düğünlerde veya sokaklarda taklit yeteneğini sergileyebilmekte ya da video paylaşım sitelerinde sesini duyurmaya çalışmaktadır (Örnekler için bkz. URL-12).

Sonuç

Şekil, tema, ezgi ve güfte yapısı itibariyle halk türküsünün kentsel bir formu olarak karşımıza çıkan *Çeşme*, özellikle 70'li ve 80'li yıllarda kentte yaşamaya alışmamış olan köylülerin yeni türküsü şeklinde algılanmış ve toplum tarafından büyük bir beğeni eşliğinde tüketilmiştir. İçeriğindeki sembol ve kodlamalarla aynı zamanda varoşların köy özlemi ile gecekondü pişmanlığını da dizelerinde hissettiren şarkı, kültürel tüketim endüstrisinin müzikal alanını uzun yıllar işgal etmiştir. Bunun yanında, toplumun halk hikâyelerinden aşına olduğu ilk görüşte âşık olma ve çeşme başında sevgilinin elinden su içme motifleriyle örülü olan şarkı, ilan-ı aşk kurgulu güftesi sayesinde gerçek yaşamda da aynı amaç doğrultusunda kullanılmıştır. Şarkı, toplumun ortak zihninde buna benzer fonksiyonlarla yer edinmiş ve sahip olduğu kolektif algı, üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen video paylaşım sitelerine bu özelliği çerçevesinde aksetmiştir. Sosyokültürel hayatta aşkın bir sembolü haline gelen *Çeşme*, zamanla halkın sözlü kültür ürünlerine de sirayet ederek icracısı olan Ferdi Tayfur'a aşk konulu manilerde çeşitli işlevler yüklemiştir. *Çeşme* şarkısıyla halkın sosyal yaşantısına doğrudan etki etmiş olan Ferdi Tayfur ise bu şarkının geniş bir yayılım alanına sahip olup uzun yıllar geçerliliğini sürdürebilmesi sayesinde, zamanla sanatçı kimliğiyle de sosyal ilişkilerde anlamlı bir figür haline getirilmiştir. Özellikle yakın dönemin çocukları için Ferdi Tayfur, bir zamanlar kendisine fiziksel olarak benzeme gayreti içinde olmuş babalarının bir temsilidir. Hem dış görünüşüyle hem de şarkılarıyla söz konusu sanatçı, babalarını ve onlarla yaşamış olduğu anıları hatırlamak isteyen bireylerin başvurduğu bir çağrışım aracı özelliğine sahip olup aynı zamanda, hayranlığının bilinçli bir şekilde aktarılması noktasında da kültürel bir figür niteliği taşımaktadır.

Sonuç olarak Ferdi Tayfur ve *Çeşme* şarkısı, bireyler arasındaki sosyal ilişkilerde anlamlandırılmış, toplumun sosyokültürel yaşamıyla ilişkilendirilmiş ve halkın folklorik ürünlerine dahi sirayet edebilmiş bir popüler kültür unsurudur. Bireylerin öz babalarıyla özdeşleştirdiği Ferdi Tayfur ile halkın sözlü kültüründen izler taşıyıp günlük hayatın çeşitli anlarında tezahür edebilen *Çeşme* şarkısının toplum nazarındaki söz konusu algısı, Türk insanının neden Ferdi Tayfur şarkıları dinlediği sorusunu da yanıtlayabilmektedir. Bu bağlamda bireyler; Türk kültür dünyasındaki geleneksel temaları değişmiş olan beğeni anlayışına uyarlayabildiği için Ferdi Tayfur'u ve *Çeşme* şarkısını dinlemektedir.

KAYNAKÇA

Abalı, İsmail. 2019. *Koçarlı (Aydın) Halk Kültürü*, İstanbul: Hiperyayın.

Aça, Mehmet. 2019. "Youtube Adlı Video Paylaşım Sitesindeki Türkü ve Ağıtların Aile Geçmişindeki Kişilerle İlişkilendirilerek Anlamlandırılması Üzerine Bir Değerlendirme", *Türklük Biliminde Gür Bir Ses: Prof. Dr. İsa Özkan'a Armağan*, (Ed. İbrahim Dilek ve İhsan Kalenderoğlu), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 225-332.

- Alptekin, Ali Berat. 2019. *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, (9. Basım), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bartis, Peter. 2002. *Folklife and Fieldwork*, (3rd Revision), Washington: Library of Congress.
- Bird, S. Elizabeth. 1996. "Cultural Studies as Confluence: The Convergence of Folklore and Media Studies", *Popular Culture-Theory and Methodology*, (Ed. Harold E. Hinds), Ohio: Bowling Green University Popular Press, 344-355.
- Bronner, Simon J. 2017. "Uygulamadaki Folklorun Bir Tanımına Doğru", (Çev: Ahmet Erman Aral), *Milli Folklor*, S. 117, S. 113, 93-116.
- Çetin, İsmet. 2020. *Türk Halk Hikâyeciliği-Türkiye Sahası*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Dönmez, Yağmur Eylül ve İmik, Ünal. 2020. "Ferdî Tayfur Örneğinde Türk Sinemasında Arabesk Müzik", *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, C. 6, S. 2, 135-148.
- Durmaz, Uğur. 2021. "Derleme Ortamı Olarak Dijital Kültür Sahası ve Yeni Bir Derleme Metodu: Dijital Derleme Yöntemi", *Salgın Hastalıkların Sosyal Hayata Etkisi ve Kültürümüzde Koronavirüs Vakası*, (Ed. Bekir Şişman), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Ergönültaş, Engin. 1979. "Orhan Gencebay'dan Ferdî Tayfur'a Minibüs Müziği", *Sanat Emeği*, C. 3, S. 15, 5-21.
- Ersoy, Ruhi. 2012. "Halk Bilimi Çalışmalarının Gelişimine Paralel Olarak Alan Araştırması Kavramını Yeniden Düşünmek", *Milli Folklor*, S. 94, 5-13.
- Gülüm, Erol. 2020. *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla Sanal Ortam Folkloru*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Günay, Umay. 1999. *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, (3. Basım), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güneşçelik, Zeynep. 2019. *Balıkesir Romanlarının Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güngör, Nazife. 1993. *Arabesk-Sosyokültürel Açısından Arabesk Müzik*, (2. Basım), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Güvenç, Ahmet Özgür. 2020. *Folklor ve Sinema*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Işık, Caner ve Erol Işık, Nuran. 2013. *Arabesk ve Müslüm Gürses-Kültürel Dünyamızı Anlamak*, İstanbul Ferfir Yayıncılık.
- İpek, Metin. 2017. *Meslek Folkloru Bağlamında Ankara (Ulus-Rüzgârlı) Dolmuşçuluğu*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karaçelik, Yetgül. 2020. "Arabeskin Bitmeyen 'Babalar' Resitali", *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden*, (Haz: Sibel Öz ve İsmail Afacan), İstanbul: NotaBene Yayınları, 75-88.
- Karataş, Hicran. 2021. "Azıcık Suçlu": *Defineci Folkloru*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

- Kaya, Doğan. 1999. *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Livaneli, Zülfü. 1980. "Yunus Emre'den Ferdi Tayfur'a", *Cumhuriyet Gazetesi E-Arşiv*, (Yay. Tar: 13.02.1980, Erişim Tarihi: 06.01.2022, egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1980/2/13/10)
- Maria, Gasouka vd. 2018. "Folklor Araştırması ve Yeni Zorlukları: Etnografiden Netnografiye", (Çev: Zeynep Safiye BAKI NALCIOĞLU), *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi*, (Yay. Haz: M. Öcal OĞUZ vd.), Ankara: Geleneksel Yayınları, 15-24.
- Meydan, Ali. 2018. "Ferdî Tayfur Şarkılarında Coğrafi Unsurlar", *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 1, 79-100.
- Mısır, Fatma. 2020. *Arabesk Müzik, Mekân ve Kimlik İlişkisi*, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Mirzaoğlu, F. Gülay. 2019. *Halk Türküleri Konu-İcra-Yapı-Anlam-İşlev*, (2. Basım), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. 1995. *Türk Mitolojisi-II*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ölçer Özünel, Evrim. 2020. *Eşikteki Gecekondu Folklorunda İnsan-Zaman-Mekân*, (2. Basım), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Sevindik, Azem. 2017. *Türk Halk Kültüründe Mizah Ekolojisi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sevindik, Azem ve Yaman, Sinan. 2019. "Yeni Derleme Alanları ve Dijital Ortamın Halkbilimcileri: Ekşisözlük Örneği", *folklor/edebiyat*, C. 25, S. 100, 1041-1055.
- Sıksık, Nevzat. 1983. "Halk Ozanları Yapıtlarında ve Anonim Halk Türkülerinde İşlenen Belli Başlı Motifler-2", *folklor doğru*, C. 5, S. 54, 22. Erişim Tarihi: 03.06.2021, <http://www.halkbilimi.com/dergi-makale/177>
- Stokes, Martin. 2020. *Türkiye'de Arabesk Olayı*, (5. Basım), (Çev: Hale Eryılmaz), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tan Akbulut, Nesrin. 2021. *Arabesk Kültür ve Sinema*, Ankara: Klaros Yayınları.
- Tekelioğlu, Orhan. 2006. *Pop Yazılar: Varoştan Merkeze Yürüyen Halk Zevki*, İstanbul: Telos Yayınları.
- Turhan, Salih. 2003. *Meşhur Olmuş Türkülerimiz-2*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Turhan, Salih ve Akbıyık, Abuzer. 2011. *Tarım Türküleri*, İstanbul: Okur Ofset.
- Uğureli, Ayşe. 2021. "Folklor ve Sinema İlişkisi Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sinemaya Yansıması: Sultan (1978) Filmi Örneği", *Kültürel Medya Okumaları-Türk Sineması*, (Ed: Nagihan Çetin), Çanakkale: Paradigma Yayınları, 93-117.
- Yakıcı, Ali. 2013. *Halk Şiirinde Türkü*, (2. Basım), Ankara: Akçağ Yayınları.

Yoder, Don. 2010. "Halk Yaşamı", (Çev: Ayça Yavuz), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-2*, (2. Baskı), (Ed.: M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır), Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 26-32.

İnternet Kaynakları

URL-1: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Ferdi_Tayfur_\(m%C3%BCzisyen\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ferdi_Tayfur_(m%C3%BCzisyen)) (Erişim Tarihi: 21/01/2022)

URL-2: <https://www.youtube.com/watch?v=rH1KacZq8Ds> (Erişim Tarihi: 24/02/2022)

URL-3: <http://yerliturkfilmleri.blogspot.com/2017/05/sultan-full-hd-izle.html> (Erişim Tarihi: 30/12/2021)

URL-4: <http://www.incisozluk.com.tr/w/olmasayd%C4%B1-derdimiz-s%C3%B6yler-miydi-ferdimiz/> (Erişim Tarihi: 16/10/2021)

URL-5: <https://eksisozluk.com/ferdi-tayfur-seven-insan--6603454?p=2> (Erişim Tarihi: 18/10/2021)

URL-6: <https://eksisozluk.com/orhan-gencebay-vs-ferdi-tayfur-vs-muslum-gurses--4439343?p=2> (Erişim Tarihi: 28/10/2021)

URL-7: https://www.youtube.com/watch?v=iBlhSNZ4_JQ (Erişim Tarihi: 08/08/2021)

URL-8: <https://www.youtube.com/watch?v=Z8ctVkyEUo0> (Erişim Tarihi: 30/12/2021)

URL-9: <https://www.youtube.com/watch?v=OG9b2r775CQ> (Erişim Tarihi: 30/12/2021)

URL-10: <https://www.izdiham.com/burak-aksak-ile-izdiham-icin-roportaj-yaptik/> (Erişim Tarihi: 16/02/2022)

URL-11: <https://www.youtube.com/watch?v=nlGp9jgcJoY> (Erişim Tarihi: 16/02/2022)

URL-12: https://www.youtube.com/results?search_query=ferdi+tayfura+benzer+sesler (Erişim Tarihi: 21/04/2021)

URL-13: https://www.youtube.com/watch?v=nqhRIJj_v8M (Erişim Tarihi: 02/02/2021)

URL-14: <https://www.youtube.com/watch?v=l8e2OWqZa0g&t=149s> (Erişim Tarihi: 28/01/2021)

URL-15: <https://eksisozluk.com/ferdi-tayfur--54474?p=1> (Erişim Tarihi: 29/12/2020)

URL-16: <https://eksisozluk.com/ferdi-tayfur-denince-akla-gelenler--4594991?p=1> (Erişim Tarihi: 15/12/2020)

URL-17: <https://www.youtube.com/watch?v=siOcDoxzPo0> (Erişim Tarihi: 27/09/2021)

URL-18: <https://www.facebook.com/watch/?v=199275718516209> (Erişim Tarihi: 03/03/2021)

URL-19: <https://www.youtube.com/watch?v=5sc2NnrfgMA> (Erişim Tarihi: 06/05/2021)

URL-20: https://www.youtube.com/watch?v=NCVvc_GjNYo&t=57s (Erişim Tarihi: 06/12/2021)

URL-21: <https://www.youtube.com/watch?v=a4yX9BSCYIE> (Erişim Tarihi: 20/04/2022)

URL-22: https://www.youtube.com/watch?v=sOF3g6k_tLE (Erişim Tarihi: 28/09/2021)

URL-23: <https://www.youtube.com/watch?v=gWBipkkEs2g> (Erişim Tarihi: 18/07/2021)

URL-24: <https://www.facebook.com/groups/1493077217643938/?ref=share> (Erişim Tarihi: 28/11/2021)

URL-25: <https://www.youtube.com/watch?v=Ybl6J338xxw> (Erişim Tarihi: 17/09/2021)